

**ALEV TEKİNAY'IN
“EVE DÖNÜŞ ya da HELGA TEYZE ve HANS AMCA” ve
BARBARA FRİSCHMUTH'UN “PEMBE'NİN ÖYKÜSÜ”
ADLI ÖYKÜLERİ ÜZERİNE**

Hikmet UYSAL*

ÖZET

Alev Tekinay “Eve dönüş ya da Helga Teyze ve Hans Amca” adlı öyküsünde Alman okuyucuya Türkiye'deki yaşantıdan kesitler sunarak, bunları Almanya'daki yaşantıyla karşılaştırır. Eserin ele aldığı konu kimlik arayışıdır. Barbara Frischmuth “Pembe'nin Öyküsü” adlı eserinde Pembe ve ailesinin Anadolu'daki yaşamlarını ve Avrupa'ya geliş nedenlerini konu olarak ele alır.

Anahtar Kelimeler: Öykülerin konu karşılaştırması.

ZUSAMMENFASSUNG

Alev Tekinay vermittelt in ihrer Erzählung “Heimkehr oder Tante Helga und Onkel Hans” dem deutschen Leser das Leben in der Türkei und vergleicht es mit dem Leben in Deutschland. Das Hauptthema ist in der Erzählung Identitätsuche.

Barbara Frischmuth thematisiert in ihrer Erzählung “Pembes Geschichte” das Leben einer türkischen Familie in Anatolien und den Grund der Auswanderung nach Europa.

Anahtar Kelimeler: Themenvergleich von Kurzgeschichten.

---

* Yard. Doç. Dr. ; Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Alev Tekinay, Almanya'nın Alman kökenli olmayıp Alman dilinde edebi nitelikli eser verenler için koymuş olduğu Camisso ödülünü 1990 yılında almış bir Türk yazardır. Eserlerinde olumlu Türk-Alman birlikteliğini işlemektedir.

1984 yılında yayınlanan "Türken deutscher Sprache" (Alman Dilinde Türkler) öykü ve şiirlerden oluşan eserde yer alır. Tekinay'ın "Helga Teyze ve Hans Amca" adlı öyküsü. Tekinay Germanistik okumuş, bu alanda doktora ve doçentlik hazırlamıştır. Bu öykünün kahramanı da Türkiye'deki üniversitede doçent olarak çalışır. Öykünün geçtiği şehrin adı verilirse de, yapılan tasvirlerden Bursa olduğu anlaşılmaktadır.

"Teras katından Türkiye'nin en ünlü kayak merkezi olan, yüksek dağ görünüyor... Şehrin ortasından Nilüfer Çayı geçiyor... Türkiye'nin tek yeşil şehri..." (Tekinay, s. 41)

Öykü kahramanı Helga'nın yazarın kendisi olduğu da anlaşılmaktadır. Ben-anlatım tarzındaki eserde, yazarın ve kahramanın meslekleri örtüşmektedir. Almanya'nın Münih kentinden üniversitede çalışmak için eşiyile birlikte Türkiye'ye gelir. Ancak burada Almanya'ya özlem duymaya başlar Helga. Gördüğü her şeyi Almanya ile karşılaştırmaya başlar.

"Eşim ve ben kimsenin bilmediği bir oyun geliştirdik. Karşılaştırma oyunu. Orada ve buradaki her şeyi karşılaştırıyoruz." (s. 41)

Bu oyun her iki tarafa duyulan bir özlemin ifadesidir. Bunun bir kimlik arayışı olduğunu da Tekinay eserinde açıkça vurgulamaktadır. Almanya'da Türkiye'ye, Türkiye'de Almanya'ya özlem duyulmaktadır. Mutluluğu ne Türkiye'de, ne de Almanya'da bulabilirler.

"Burada olmaktan memnun muyum, belki memnun ama mutlu değil" der Tekinay. Orada bulunan arkadaşlarına yaşadıklarını uzun uzun anlatır. Burada insanların bol vakitlerinin olduğunu, üniversiteye ulaşımın zor olduğunu, çalışma şartlarının yetersizliğinden (kaloriferin yanmadığından, fotokopi makinesinin sürekli bozuk olduğundan) söz eder öyküsünde. Tüm bu konulardan mutsuz olduğunu vurgular kahramanımız, oysa Münih'te bu tip sorunları yaşamamaktadır.

Bayanların yapılan ev ziyaretlerinde giyim kuşama önem vermelerinden, ikram konusunda ısrarlı olduklarından bahseder yazar Helga Teyze aracılığıyla. Bu konular tabii ki onu rahatsız etmektedir. Aynı zamanda

bayanların ona dostça ve samimi davranmaları da, onun alışık olmadığı bir durumdur. Kendisi onlara karşı aynı şekilde samimi davranamaz. Almanya özlemi günden güne artmaktadır. Bir telefon görüşmesi sonucu geri dönmeye karar verir eşi ve kendisi. Lufthansa uçağının tam zamanında kalkması bu kez onları rahatsız eder. Oysa burada otobüslerin geç gelmelerine çoktan alışmışlardı. Yeniden farklı bir dünyaya dönmeleri, oradaki yaşam şartları onlara yine ters gelecektir.

“Alman dakikliği” dedi eşim gülümseyerek. Biliyor musun Türkiye’de otobüsler bazen tam vaktinde gelince nasıl da şaşardık... Komik. Aniden dakiklikten nefret etmeye başlamıştım.” (Tekinay, s. 50)

Kimlik arayışı, uyum sorununu Tekinay öyküsünde ustaca ele almaktadır. Bu çift hiçbir yerde mutluluğu bulamaktadırlar.

Henüz ayrılmadan Türkiye’ye özlem başlamaktadır. Almanya’da pasaport kontrolünde kendilerine kaba şekilde davranılması onları rahatsız eder. Aniden ayva kokusunu, kervansaray avlusunu, çeşmeleri özlerler. Kendini Almanya’da yabancı hisseder Helga Teyze. Kimlik arayışının ifadesi olarak pasaportlarında giriş-çıkış mührü doludur. Ne Türkiye’de ne de Almanya’da uzun süre kalamazlar. Prof. Dr. Nuran Özyer “Edebiyat Üzerine” adlı eserinde Tekinay’ı “Almanya’da Türk, Türkiye’de Almanya’lı olarak tanımlar (Özyer, s. 152).

Ele alacağımız bir diğer isim Çağdaş Avusturya Edebiyatı’nın önde gelen yazarlarından olan Barbara Frischmuth, Türkoloji okumuş ve öğrencilik yıllarında burslu olarak Türkiye’de kalmış ve doktora tezini burada hazırlamıştır. 1984 yılında yayınlanan “Sinbads neue Abenteuer-Fremdengeschichten” (Sinbad’ın yeni maceraları-yabancıların öyküleri) adlı eserde yer alır Frischmuth’un “Pembe’nin Öyküsü”.

Bu öykü yazarın “Kai ve Çeşitli Modellere Sempati”/1979 romanından bir özet niteliğindedir. Öykü kız çocuğu Pembe’nin anlatımıyla sunulur okuyucuya. Öykünün çıkış noktası bir Anadolu köyüdür. Yoksulluk sonucu baba Ankara’ya, İstanbul’a oradan da Avusturya’ya gider. Uzun süre ailesine yazamaz. Ancak yıllar sonra çıkar gelir köyüne ailesini almak için. Eserde baba aileye önem vermektedir. Bu arada Pembe’nin annesinin okuma-yazması yoktur. Ayrıca eserde köylü kadınlar aracılığıyla Avrupa’ya ve oradaki yaşama karşı önyargılar verilir. Bunlar Avrupa’ya gidecek olan çocuğa aktarılır. Çocuğun dünyasındaki önyargıları büyükler yaratmaktadırlar.

“Orada ne yiyeceğini hele bir düşün. Hayvanların en pisi domuzu. Bazıları kurbağa ve salyangoz da yiyor. Ve alkol. Kadınlar da alkol içiyor, hatta yemeğe bile katıyorlar...”
(Frischmuth, s. 10)

Tüm bu söylenenler Pembe’yi fazlasıyla etkilemekte, hatta kabusa dönüşmektedir. Ama yinede ailenin bir arada olmasından yanadır. Babasının kendisine getirdiği bebeği, Avrupa yolunda oto tamircisine vermesini de olgunlukla karşılar Pembe. Yazar, aile dayanışmasının temel duygu olarak Türk terbiyesinde önemini bu vesile ile sunar okuyucuya.

“Bütün aileye yardımı dokunacak bir şeyi verdik diye ağlamak ayıptır. Pencereden dışarıya bakıyordum, gözlerimi dikerek içine yaş dolmasın diye...” (Frischmuth, s. 15)

Ailenin birlikteliği ve sorunların çözümünde çocuklarda son derece olgun davranmaktadırlar.

1960’lı yıllarda Türkiye’de bulunan Frischmuth Anadolu insanını yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Ülkesine döndükten sonra yazar, Türkiye’de ki gözlem ve yaşantılarını eserlerine konu olarak yansıtip bunları edebiyat katına çıkartmaktadır. Bu öyküde de 60’lı yılların köy yaşantısı verilmektedir. Kadınların tarlalarda çalışmaları, okuma- yazma bilmemelerini, Avrupa da ki yaşantıya ön yargılı yaklaşımlarını ve bunların çocukları nasıl etkilediklerini sunar okura.

Türklere özgü geleneklerin okura tanıtılması öykünün temel ekseninin etrafında dönen önemli bir özelliği oluşturmaktadır. Çocukların anne ve babalarına nedenli yabanlaştıkları öykünün ana dokusu içinde sunulur.

Frischmuth, yabancı işçilerin nasıl bir ortamdan geldiklerini ve o an buldukları duruma uyum sorunlarının olabileceğini yansız ve başarılı bir şekilde konu eder. Böyle bir durumda Avrupalının da uyum konusunda hoşgörülü olması gerekmektedir.

Pembe, Avrupa’ya geldiğinde, daha önceki köyündeki düşüncelerinin ne kadar farklı olduğunu anlar. Zamanla Pembe Almanca’yı da öğrenmeye başlar. Bu da orada uyum konusunda atılan ilk adımdır.

Prof. Dr. Gürsel Aytaç’ın Frischmuth’tan yaptığı “Geçişler” çevirisinin son bölümünde bu esere yaklaşımı şöyledir:

“Yazarın Türklere yaklaşım biçimi anlayış ve sevecenlik örneğidir. Avrupa’da horlanan bu insanların oralardaki uyumsuzluklarını doğrudan doğruya anlaşılamamakla açık-

layan yazar, bu insanların aslında Avrupalı'ya göre çok daha sağlıklı değerlere sahip olduğunu özellikle "aile" kurumuna saygı açısından gözler önüne serer." (Aytaç, 107)

Prof. Dr. Nuran Özyer "Edebiyat Üzerine" adlı eserinde Türkleri konu alan Alman Edebiyatı ile ilgili olarak şöyle der:

"Kitapların hepsinde de Türkiye genelde sıcak ve fakir bir ülke olarak gösterilmekte olup, daha çok Anadolu'nun köy ve küçük kasaba yaşamı hakkında bilgi verilmektedir okura. Türklerin Almanya'ya geliş nedeni ise hiç değişmemektedir. Hepsi de yurdunu işsizlikten dolayı terk edip, Almanya'ya işçi olarak gelmişlerdir...." (Özyer, s. 152)

Özyer'in düşünceleri Frischmuth'un öyküsüyle tamamen örtüşmektedir. Yazar ana kahraman olarak seçtiği Türk kızı Pembe aracılığıyla sergiler öyküsünde tüm bunları.

Prof. Dr. Gürsel Aytaç, "Edebiyat Yazıları III" eserinde göçmen yazarlarla ilgili görüşünü şöyle ifade eder;

"Almanca yazan Türklerin nesir ve şiir her tür eserlerinde işledikleri konular, uyum güçlüğü, vatan hasretinden, kimlik arayışına ve hatta bütün bunların ötesinde bugünün Alman toplumunda günlük konulara kadar geniş bir yelpaze...." (Aytaç, s. 26)

Tekinay'ın öyküsünde bu özellikler açıkça görülmektedir. Uyum güçlüğü hem Almanya'da, hem de Türkiye'de yaşanmakta;Kimlik arayışı da açıkça vurgulanmaktadır. Türkiye'ye gelince Almanya'yı, Almanya'ya gidince Türkiye'yi özler Tekinay'ın öykü kahramanları. Bunların bir başka özelliği Üniversite eğitimi almaları ve akademisyen olmalarıdır.

Alman Dili Edebiyatı alanında Doktoralı akademisyen Tekinay, eserini, Almanca yazarak Alman Dilindeki okura, Türkiye'den yaşam kesitleri vermektedir. Bunları yaparken bulunduğu ilin tarihi ve turistik yerlerinden, onların insanı nasıl etkilediğinden bahseder. Türk bayanlarının boş vakitlerini çok olması, giyim kuşama önem vermeleri, samimi davranmaları öykü kahramanının onaylamadığı konulardır. Ancak buradaki samimi ve dostça davranışları da Almanya'da bulamaz. Burada yaşadıkları sorunlara zamanla alışır ve geri döndükten sonra bunları özlediklerini ifade ederler. Sürekli ve bilinçli olarak yapılan karşılaştırma oyunu da iki dünya arasında kalan Helga Teyzenin durumunu okura daha net bir şekilde verir.

Frischmuth ise Türkoloji okumuş ve bu alanda Tekinay gibi doktora çalışması yapmış bir Avrupalı yazardır. Almanca yazılan bu öykü de Avusturya ve Almanya'lı okuyucuya 60'lı yılların Anadolu köy yaşantısından bir kesit sunulur.

Özyer'in de belirttiği gibi, baba Avrupa'ya ekonomik nedenlerden dolayı gelir. Ailenin reisi ve otoriter bir tiptedir. Frischmuth öyküsünde Türklerin aile kurumuna verdiği önemi vurgular. Uzun süre yurt dışında çalışan baba ailesiz yapamaz ve onları da yanına alır. Ancak, anne Avrupa da sürekli evdedir, uyum yada dil öğrenme çabası yoktur. Baba ailede tek çalışan bireydir. Ancak bu ikinci kuşak grubundan Pembe uyum konusunda çaba gösterir, buna da alman dilini evin dışında insanları gözlemleyerek ve taklit ederek öğrenmeye başlar.

Tekinay'ın öyküsüne karşın Frischmuth'un öyküsünde kimlik arayışı, uyum sorunu konu edilmez. Özlem ise, sadece küçük kız çocuğunun rüyalarındadır. Bunun üzerinde de fazla durulmaz çalışan baba, evde çocuklara bakan anne ve uyum konusunda, bulunduğu ülkenin dilini öğrenmeye başlayarak çaba sarfeden Pembe oluşturur Frischmuth'un öyküsünde Avrupada ki yaşantıyı.

Tekinay kimlik arayışı, uyum sorununu daha yoğun olarak ele alır öyküsünde. Kahramanların geliştirdiği karşılaştırma oyunu bunun bir göstergesidir.

Bu tür eserler aracılığıyla Alman dilindeki okuyucu "başka türlü" olanla edebiyat düzeyinde tanışır. Edebi çeviriler, ülke okuruna "yabancı"yı tanıma fırsatı sağlayan tek kültürel etkinlik olmaktan bu sayede çıkar.

Bu alanda yazarların eserlerinde yansız bir tutum sergilemeleri, önyargıların oluşmamasında, kültürler arası yakınlaşmada büyük önem taşımaktadır.

Almanya'da yaşayan Türk yazar Alev Tekinay ve Türkiye'de burslu olarak kalan Avusturya'lı yazar Barbara Frischmuth'un ele aldığımız öykülerinde bu konulara yeterli derecede özen gösterdikleri açıkça ortadır.

KAYNAKÇA

- Ackermann, Irmgard: Türken detscher Sprache, München, 1984.
Aytaç, Gürsel:Edebiyat Yazıları III, Ankara, 1995.
Aytaç, Gürsel:Edebiyat Yazıları II, Ankara, 1991.
Frischmuth, Barbara: Geçişler (Çev. Gürsel Aytaç), Ankara, 1986.
Heidmann, Horst: Sinbads neue Abenteuer-Fremdengeschichten, Baden-Baden, 1984.
Özyer, Nuran: Edebiyat Üzerine, Ankara, 1994.